

7/9/2004 (49)

6/7 Eylül 1955 Olayları

Yunanistan'da kimi çevreler her yıl 6/7 Eylül günlerinde 1955 yılında İstanbul'da yaşanan üzücü ve çirkin olayları gündeme getirirler. Atina Başpiskoposunun anlayışını paylaşanlar bu günlerde 'tarihten' söz ederler, 'unutulmaması gerekenleri' tekrarlarlar. Ve Öteki taraf (yani Türkiye) bol bol eleştirilir.

Bu eleştirilerde iki yüzlülük vardır. Çünkü amaç eksiklikleri eleştirmek değildir, 'karşı tarafın' eksikliklerini fırsat bilip biz-ötekiler kavgasını sürdürmektir. Bu tür eleştirilerin mekanizması komik-trajiktir. 'Bizim' tarafa eleştiri en aza indirilir, Öteki'ne yüklenilir. Öteki'nin temel ilkeler konusunda 'tutarlı' ve saygılı olması istenir, sıra bizim sakatlıklarımıza gelince 'anlayış' gösterilmesi istenir.

Çok genç yaşta eleştirilerin karşı tarafa değil, kendimize yöneltilmesinin gerektiğine inandım. Bir ülkede yazıp 'karşı tarafa' yüklenmek hem çok çok kolay hem de dalkavukluk gibi geliyor bana. Bir yanda soydaşlarımızı pohpohlayıp alkış toplarken öte yanda karşı taraf bu eleştirilerinden hiç haberdar olmadığı için bize tepki de gelmiyor.

Eleştirilerimi okuyucuma yöneltmeyi dürüstlük ve sağlıklı bir seçim sayarım. Bugünkü yazım 'öteki tarafta' kaleme alınmış böyle bir yazının örneği. 7 Eylül 1999 tarihinde Atina'da yayınlanan saygın To Vima gazetesinde çıkan ve Yunanlılara seslenen yazımdır. Yazılarımı yeterince 'millî' bulmayan kimi Yunanlılar bu yazıdan da rahatsız oldu ve bir süre sonra bir davada (yani mahkemede) 'ihanetimin' ve 'Öteki' olduğumun kanıtı olarak sunuldu. Ben ise bu görelî yalnızlığımdan oldukça memnunum.

Bu eski ama hâlâ geçerli yazıyı Türkçe'ye eksiksiz çeviriyorum:

Hangi Eylülü Anımsamalıyız ?

Tam kırk dört yıl önce bugün, İstanbullu Rumlar 6/7 Eylülü yaşadı. Binlerce ev ve dükkan yağmalandı. O zaman çok gençtim ama hâlâ anımsıyorum: kalabalıklar çekirgeler gibi gelip geçiyor arkalarında yıkıntı kalıyordu. Başka alanlarda gücünü kanıtlamış olan devlet ise tahrik edici bir biçimde yokluğunu hissettiriyordu. Dairemize girmediler çünkü Türk kapıcımız – Münire'ydi adı- 'bu apartmanda gavur yok' deyip kalabalığı caydırmıştı. Ama babamın dükkanı bütün olarak yok oldu. Bütün kumaşlar şeritler halinde kesilmişti. Olayları izleyen günlerde babam annemle beni yüreklendirmeye çalıştı ama yaşadığı şok çok büyüktü; bir hafta içinde saçları bembeyaz oldu. Bir deprem gibi birden ekonomik yıkım geldi ve ailenin içinde sıkıntı, stres ve acı, yıllar boyu yerleşti.

Türk-Yunan dostluğu insanları bunca duygulandırdığı bu sürede bu konulara neden değiniyorum? En başta 'Grekilos' 'teslimiyetçi' ve buna benzer sıfatlarla bana yöneltilecek saldırıları peşin engellemek için. Demek istediğim, ben Türk-Yunan tarihini yalnız şoven tarih kitaplarından ve fanatik bir dededen yada öğretmenden öğrenmedim; her iki yanda da bilfiil yaşadım. Ve ne çocukluk yıllarımı unutuyorum ne de artık hayatta olmayan anne ve babamın çektiklerine karşı duyarsızım. Yaşım ve vatanım nedeniyle, belleğim hem Varlık Vergisi'yle, yani 1942 yılındaki ırkçı vergiyle, hem 1964'lerdeki ihraçlarla yüklüdür. Bunlar anlatı değil yaşamımın bir bölümüdür. (Bunları kendimi acındırmak için değil, Yunanistan'da işgüzarın biri çıkıp 'acısını bizzat tatmadığın olay konusunda tarafsız olmak kolaydır' demesin diye de yazdım)*

Ama aslında bu konuları başka bir şeyi vurgulamak için gündeme getiriyorum. Yıllardır milli konularda 'duyarlı' olan bazı çevreler 6/7 Eylül gibi olayları insanların barbarlığını yada şovenizmin ayıbını mahkum etmek için değil, ırkçı bir eğilimle başka halklara karşı kullandılar. Geçenlerde To Vima gazetesinde (26/8/1999) başka bir Eylül gününün de, 14 Eylülün, Anadolu Rumlarının 'soykırımının' anı günü olarak ilan edileceğini okudum.

*Ama ulusal bellek ne demek? Zorbalıkların bir daha tekrarlanmaması için halkın anımsaması gerekenler değildir kuşkusuz. Çünkü ulusal bellek bu olsaydı 23 Eylül'de unutmamamız gerekirdi. Kolokotronis'in** anılarına göre bu tarihten başlayarak 1821'de üç gün boyunca Trebiçe'de (Mora'da) 'askerimiz kadın, çocuk, erkek demeden herkesi (yani Türkleri) kesip öldürüyordu'. Yazdıklarına göre atının ayakları yere basmıyormuş çünkü cesetler otuz bini aşmıştı. Hatta biri – bu gerçek bir vatanperverdi herhalde! – tek başına doksan kişi doğramıştı.*

*Bütün komşularımız bu tür kin günleri oluşturabilir. 9 Eylül 1922'de İzmir ve Türkiye açısından ulusal anlamı olan başka bir gündür. Katledilen Türkler ve ateşe verilen Türk kentleri için bir anma günü olabilir. Ama kendimizi aldatmayalım! Bu tür anma günleri haksızlığa uğramış yakınlarımızı anımsamak için masum fırsatlar değildir. Son on yılların ilgili metinlerini incelediğimizde 6/7 Eylül türü 'anma günlerinin' ne rol oynadıklarını kolaylıkla anlayabiliriz. Herhangi bir halkın 'diyakronik'*** olarak (bu diyakronik anlayışı süper ulusçuları coşturur!) mahkum edilmesi ırkçı bir davranıştır; ve en kötüsü, kimileri ırkçılıklarından şüphelenmiyorlar bile...*

Ne tür Eylül'ler anımsayacağımız ve ulusal belleğimizin ne denli seçmeci olacağı sonunda bize bağlıdır.

* Grekilos terimi ilk kez Orta Çağ'da Katolikler tarafından onlarla işbirliğine giren Grekler (Helenler) için kullanılmıştır; günümüzde ise müstehzi bir biçimde yabancılara secde edenler ve ulusallığı kuşkuyla karşılananlar için kullanılır.

** Kolokotronis 1821 Yunan İhtilalinin önemli komutanlarından.

*** Diyakronik, zaman içinde deęiřmeyen, süreklilik sergileyen anlamında

*

16/11/2004 (53)

Sessiz Azınlığın Kâbusu

Türkiye'nin çoğunluğu 'azınlığı' tartışıyor. Resmen azınlık kabul edilenlerden pek ses çıkmıyor; kimileri de panik içinde azınlık olmadıklarını kanıtlamaya çalışıyor. Buna benzer durumları Yunanistan'da da bir buruk duygu içinde izledim. Yunan televizyonunda 'saf kan' Yunanlılar yuvarlak masalar oluşturup 'Müslüman azınlığı' (yani Batı Trakya Türk azınlığını) tartışılar arada sırada. Azınlığın kendisi yoktur bu panellerde. Azınlık sanki konuşamayanlardan oluşuyor: balıkmışlar, bir tür bitkiymişler duygusunu yaşarım. Asıl onlar konuşmalıydı derim, şaşkın ve öfkeli.

Sonra kendi durumumu düşünürüm. Ben 'resmi azınlığın' bir üyesiydim İstanbul'da. Ama buna ben karar vermemiştim, birileri beni 'çoğunluktan' ayırıvermişti. Oğlumuz doğduğunda nüfus kağıdının din hanesine Hristiyan, mezhep hanesine Rum yazmışlardı. Böyle bir mezhep yok diye itiraz ettim ama memuru ikna edemedim. İnat edip mahkeme kararıyla Rum'u sildirdim, oysa bunun pek bir başarı sayılmayacağının o zaman da bilincindeydim. Balkanlarda toplumca azınlık sayılmak bir hak sağlamıyor, ikinci sınıf vatandaşlığı ve dolayısıyla ezikliği ve yabancılaşmayı toplum içinde yeniden yaratıyor. 'Azınlık olmak' toplumdaki tecrit etme yada dışlama olarak uygulandı. Bu durumu elbirliğiyle azınlık üyeleri yaratmadı, toplumun ve devletin kendisi yaptı.

Azınlık olarak çoğunluğa derdimi nadiren anlatabildim. Tok açın halinden anlamaz gibi bir durum bu. Toplumda bu alanda duyarlılık henüz yerleşmemiş. Talepler haksız görünüyor ve daha kötüsü yakarışlı dilenmeye dönüşüyor. Onun için bu konuya pek girmem. 'Zaman'da 'kendi şikayetlerimden' pek söz etmemem bundandır. Bu yazıyı da balık yada bitki gibi hissetmemek için yazma gereğini duydum.

Ayrımcılığın örneklerini sıralamamın da bir anlamı yok. Bilen zaten biliyor, durumu kabul etmek istemeyen ise bin dereden su getirip davul zurna çalarak da gösterilen köyü gözü seçemiyor. İyisi mi Nasrettin Hoca usulü, çoğunluktan olup görenler, çoğunluktan olup görmeyenlere durumu anlatsın derim. Zaten bugün yaşanan da budur.

Azınlığın iç dünyası

İyisi mi size geçen günkü rüyamı anlatayım. Uyumadan önce Toplumsal Tarih dergisinin son sayısında Hasan Rıza Soyak'ın anılarından 'Atatürk'ün Son Günlerini' okudum. Sabah uyandığımda dehşet içinde gördüğüm kâbusu düşündüm. En son okuduklarımın sürrealist bir senteziydi. Dergide anlatılan Atatürk'ün son anları trajikti, acıklıydı. Çektiği acı, şuuru adım adım kaybedişi sarsıcıydı. Son günlerde okuduğum 'azınlık' tartışmaları da herhalde rahatsız etmişti beni. Sabah hatırladığım düş şöyle idi:

Bir küçük dairedeyim. Yanımda eşim var. Yan odada Atatürk yatağında hasta yatıyor. Son saatleriydi. Onu teskin etmeye, ona yardım etmeye çalışıyorum. Ama öleceğini biliyorum. Acılarını nasıl dindiririz diye eşimle koşturuyoruz. M. Kemal bir şey soruyor, 'evet efendim' diyorum. Sonra acaba bu hitap biçimi doğru muydu diye düşünüyorum düşümde. Bu durumda başka ne denir diye düşünürken, birden panik belirliyor bende. Eşime dönüp, M. Kemal iki Rum'un bulunduğu bir evde ölürse bize ne yaparlar, diyorum, telaş başlıyor. Ona kötülüğü biz etmişiz demezler mi, diyorum.

Gerisini anımsamıyorum. Ama bu rüyayı ruh halimi yansıtmaları açısından önemli sayıyorum. Kendi bilinç altımda yatan korkuları, kompleksleri, güvensizlikleri kaygılar göstermesi açısından öğreticidir. Ve düşünün, bu rüyanın anımsamadığım (kendimden bile gizlediğim, bastırdığım) kısmında acaba daha neler neler gizli kaldı! İşte azınlıklar böylesine karmaşık bir şeydir. Toplum içinde yerleri böyle saptanmış – genellikle kendileri doğmadan önce, başkalarınca. Ondan kimileri ezik ve suskun, kimileri gizli, kimileri saldırgan.

Azınlık sorunu yalnız yasa, hak, hukuk, eşitlik, kimlik, demokrasi, insanlık, vatandaşlık sorunu değildir. Sanırım bunların yanı sıra temelde bir 'empati' sorunudur. Yani Öteki'ni 'anlama' yada 'kendin gibi görme' sorunudur. Bu çiçeğin yeşermesi için ise en başta toplum olarak olgunlaşmayı gerektirir. Çoğunluk arasında toplumsal barış ve güven sağlanmadan 'azınlığa' sıra zor gelir. Çoğunluk kavga edip alenen metin paraladığı, konuşanın mahkemelerde süründürüldüğü, haktan söz edilenlerin hain ilan edildiği ortamda azınlıktan biri nasıl konuşabilir? Olsa olsa rüyasını anlatır işte!

Gemisini kurtaran kaptan

Azınlıkların varlığını görmezlikten gelmek ile azınlıkları vatandaşlık anlayışı temelinde 'eşit' kabul etmemek aynı madalyonun iki paslı yüzüdür. Azınlık hakları arayan kimsenin hakkına sahip olamaması ile azınlık sayılmak istemeyenin toplum içinde 'öteki' diye dışlanması da aynı anlayışın yüz kızartısı iki yüzüdür.

Ama bazı insanlar, her nedense daha şanslı olabiliyor. 1997'de bir Yunan gazetesinde 'Öteki Küçük Türkiye' başlıklı bir yazımda yazdığım gibi, bilinçli olarak koruduğum ve kaybetmeme niyetinde olduğum bir çevrem var. O dostlardır benim yurdumun insanları. Kendimi bildim bileli bu dostlarım hep vardı: mahallede, okulda, siyasi kavgamda, sanat çevrelerinde, spor sahalarında, askerlik süresinde, öğrencilerimin hepsi, yazı yazdığım yayında, bazı sivil toplum kuruluşlarında... İnsanları ırk, din, dil, ten rengi temelinde değil de (bu anlayış anayasa da var ama pek uygulanmıyor!) davranışlarına göre görebildiniz mi, işler tahammül edilir olabiliyor.

Bu dostlarla birlikte, bir azınlık üyesi de kimi zaman çoğunlukmuş gibi bir duygu içinde olabiliyor, 'entegre' olma diyorlar buna (asimile değil). Kimi zaman da 'azınlık' hisseder kendilerini bu insanlar, dostlarıyla bir arada, ama artık dil ve din yüzünden değil, siyasal ve ideolojik nedenlerden. Bu ise, ırkçılıkla yakından uzaktan ilişkili olmadığı için farklı bir azınlık olma duygusudur, çekilir bir durumdur. Benim durumum işte biraz böyle, sevgili okuyucular.

Bir de şiircik vardı söz konusu eski yazımda, 'sığınağım' diye nitelediğim Türkiye'deki küçük çevremle ilgili. Çevirisini dostum Baskın Oran'a ithaf edeyim bu fırsatla:

Çılgın koca Türkiye'yle

Nasıl baş edebilirsin

Küçük tatlı Türkiye'yi

Bulamazsan içinde?

*

14/12/2004 (55)

Azınlıkların Uyumlu Birliğı

Lozan'dan Türkiye ve Yunanistan'a miras kalan azınlıklar tarihinde ilk kez 3 Aralıkta Gümölcine'de bir konferansta bir araya geldi. Artık haklarında birileri değil kendileri konuştu; bir taraf ötekine karşı değil, ortak bir sesle benzer sıkıntılarını dile getirerek. Seslerine sahip çıktılar. Aslında 'iki' azınlık değildi orada toplananlar, iki farklı yerde yaşayan ama aynı statüyü paylaşan bir topluluktuk. Yaşanan tarihi bir olaydı herhalde: tarihi değiştiren anlamında değil, azınlıkların yaşamlarında ve statülerinde bir dönüm noktası anlamında.

Üç konferansın ilki olan bu konferansı, Lozan Mübadilleri Vakfı ile KEMO (Azınlık Grupları Araştırma Merkezi) örgütledi. 'Batı Trakya, İstanbul ve Ege'de Yurttaşlık Yolunda' adlı bu projeyi

Avrupa Birliği Komisyonu desteklemektedir. Proje aslında bütün azınlıkları değil, karşılıklılık ilkesine daha yakın görünen azınlıklarla ilgili. Yani Batı Trakya Türkleri ve İstanbul Rumlarını kapsıyor (yada Yunanca'sıyla söylendiğinde Batı Trakya Müslümanlarıyla İstanbul Yunanlılarını!).

İşte adları bile sorun olan bir azınlık statüsü. Kendilerini tanımlayamıyorlar, vaftiz babaları zorla kendilerini empoze etmiş, isimlerini belirlemiş. Eski moda tarihi yorumların, çarpık bir hukuk anlayışının, art niyetli ikili anlaşmaların, ilkel karşılıklılık ilkelerinin girdabında, iki ülkenin sürtüşmelerinin kurbanı azınlık grubu. On yıllarca devletler onları rehine gibi kullanmış, şantaj aracına, günah keçisine, şamar oğlanına dönüştürmüşler. Ve onlar da şaşkın kurtuluşu ya kaçmada yada azınlıkları bu anlayışla kullananlara daha da sığınmada aramışlar.

Benim de konuşmacı olarak katıldığım bu konferansın temel konusu eğitimdi. İstanbul'un Rumları ve Batı Trakya Türkleri bu alanda benzer olayları anlattı. Devletleri onlara sürekli kötü davrandı. İşin özü kısacası buydu. Onlara şefkat, ilgi ve anlayış ile yaklaşıp yardımcı olmak bir yana, azınlıkları düşman saymış, onlara her türlü zorluğu yaratmış, hayatlarını zehir etmişti. Eğitimlerini baltalamak marifet ve başarı sayılmış.

Bugüne dek bu olay farklı bir biçimde ele alınırdı. Birbirinden kopuk ve habersiz iki ayrı kompartıman içinde: Türk toplumu içinde Yunanistan'ın Batı Trakya'daki olumsuz tutumu anlatılırdı, Yunan toplumu içinde de Türk devletinin olumsuz yaklaşımları dökölüp sayılırdı. Böylece öfkemiz hem öteki tarafa yönlendirilmiş oluyordu hem de 'bizim' taraf kusursuz gösterilip vicdanlar (ve yönetenler) rahat ediyordu. Bu konferansta bu mitoslar sarsıldı. Azınlıkların kendileri karşılıklı dertlerini anlatınca maskeler düşmeye, iki yüzlülük ortaya çıkmaya, çifte standart belirmeye, ve insanlar etrafı daha iyi seçmeye başladı.

Yine de özeleştiri yeterince kendini duyuramadı konferansta. Yani taraflar, ister devletleri anlamında olsun, ister azınlık olarak, 'kendi' yanlarının olumsuz yönlerini pek dile getirmedi. Ama karşı taraf şikayetlerini döküp sayarken de ne itiraz ettiler ne de huzursuz olup hoşnutsuzluklarını sezdirdiler. Tam tersine anlayış gösterdiler. Bu da bir ilk sayılabilir. Savunma mekanizmaları değil anlamaya çalışan psikoloji egemen oldu azınlıktan katılımcılar arasında.

Azınlıktan olan kimseler karşı azınlığın şikayetlerini duyduklarında leb denmeden leblebiyi ve hele işin arkasından bulunan leblebiciyi hemen anlıyordu. Empati egemendi: insanlar kendilerini Ötekinin yerine koyabiliyordu. Ben örneğin, eski dostum Mustafa Mustafa'ya baktığımda (Yunan Parlamentosu eski üyesidir) kendimi görür gibi olurum. O da 'ayna karşıtıyız' der bana. Baęnaz

teraneler duyulduğunda bakışırız gayri ihtiyari, yine başladılar anlamında.

Çoğunluktan olanlar da vardı doğal olarak konferansta, konuşmacı yada dinleyici olarak. Kanımca onların konumu farklıydı. 'Bizler', yani azınlıktan olanlar, kişisel sorunlarımızı konuşuyorduk. Onlar ülke sorunlarını, ulusal sorunları, ikili ilişkileri... 'Onlar' daha çok hukuktan söz ettiler, 'doğru'nun ne olduğunu araştırdılar; 'biz' daha çok anlayışın nasıl egemen olacağını araştırdık, duygularımızdan söz ettik, genel ve soyut değil, somut ve pratik konulara el attık. Sonunda 'biz' birbirimizi anladık ama çoğunluğun bizi anladığından pek emin olamadım.

Bu konferansın çeşitli yanları ele alınıp uzun uzun anlatılabilir. Azınlık eğitiminin durumu, sıkıntıları ve beklentileri; tarih içinde geçirdiği aşamalar, genel olarak azınlıkların hukuksal, toplumsal, psikolojik konumları; din, ekonomi, vatandaşlık alanında görülen eksiklikler; karşılıklılık ilkesinin ilkel uygulaması, azınlıklar içindeki ayrışmalar ve bunların yarattığı sıkıntılar ayrı ayrı ele alınabilir. Çoğunlukla ilişkileri ve uluslaşma sürecindeki dar boğazlar, AB çerçevesinde beklentiler anlatılabilir. İlgili önerilerin tahlili yapılabilir. Daha ilginç bu konferansa katılanların tepkilerinden yola çıkarak nasıl farklı insanların bu alanlarla farklı yorumları seslendirdikleri yazılabilir. Devlet temsilcilerinin tepkileri yorumlanabilir. Etrafta fır dönen 'meraklı vatandaşlar', teker teker bildiriler, dinleyicilerin soruları, aralarda koridorlarda heyecanlı ve arada saldırgan tepkiler anlatılabilir. Hâlâ nasıl tabu konuların var olduğu anımsatılabilir.

Kısacası bu konferans konusunda bir kitap yazılabilir. Konferanslar tamamlandığında dilerim böyle bir çalışmayı da görürüz. Çünkü bu olanak ilk kez sağlanmaktadır. Bunu da kısmen değişen topluma, çağdaşlaşan azınlıklara, organizasyonu üstlenen kurumlara ama bu tür çalışmaları destekleyen Avrupa Birliği Komisyonuna da borçluyuz. Yabancıların iç işlerimize karışmasını istemeyenlere de bir iki şeyi hatırlatmak gerekir. Avrupa artık birbirinden kopuk, sınırları sınımsız mühürlenmiş devletlerden oluşmayacak. Hiçbir ulus tek başına Avrupa'da egemen olmayacak; her ulus bir tür azınlık durumunda olacak.

Yalnız azınlıkların değil, her birimizin bu azınlık statüsünü sağlıklı bir biçimde değerlendirmemizde yarar var. Gelecek, bir tür 'azınlık' pratiğiyle yakından ilişkili olacak. Çoğunluğun güvenli dünyası sarsılıyor. En kalabalık ülke Almanya bile bir azınlıktır artık, Fransa'nın, İngiltere'nin ve öteki ülkelerin karşısında, eski baş düşmanlarının karşısında. Ve olumsuz azınlık psikolojisini aşmak, en azından sıkıntıların bilincinde olup olumsuz etkilerinden korunmak gerek. Azınlıklara karşı hoşgörü ve anlayış göstermek, farklılığı hazmetmek, çok kültürlülüğü sineye çekebilmek artık 'çoğunluğun' da lehine olacak, hepimizin azınlıklaştığı günlerimizde.

*

4/07/2006 (95)

İstanbul Rumlarının Konferansı ve Yankıları

30 Haziran ile 2 Temmuz günlerinde İstanbul'da 'Rum Konferansı' diyebileceğimiz bir toplantı gerçekleşti. İlan edilen, bu toplantıda İstanbul Rum cemaatinin bugünü ve geleceğinin tartışılacağıydı. Konular da ona göre seçilmişti. Rumların nüfusu, eğitim ve toplumsal sorunları, vakıf ve taşınmaz mülk sorunları, dini kurumlar ve Patrikhanenin durumu, cemaatin küçülme nedenleri, değişen bir dünyada azınlıkların konumu gibi konular gündemi oluşturdu. İstanbul Rumları bu konuları dünyanın farklı yerlerinden Rumlarla ve toplantıya katılan Türklerle de ele alıp tartışılar.

Bu toplantıya ben de bir oturumun başkanı olarak katıldım. Bir süre sonra bilimsel bir toplantıdan daha fazla bir şeyin yaşandığını sezer gibi oldum. On yıllarca içine kapanık olarak yaşayan bir azınlık ilk kez dışa açılıyordu. İlk kez daha geniş çevresiyle ilişkiye giriyor, dertlerini paylaşıyor ve söylediklerinin de anlaşılacağına inandığını ilan ediyordu. Cemaat içi tartışmasından çok, bütün toplumun dinleyici olduğu bir ortamda yaşıyorduk. Konuşmalar ya Türkçe idi yada Türkçe'ye çevriliyordu. Hiç kuşkusuz hem azınlığın kendisi hem de Türkiye değişmişti. Böyle bir toplantı on yıl önce herhalde yapılamazdı.

'Bilimselliğin' aşıldığının başka belirtisi toplantının zaman zaman bir ritüel havasına bürünmesiydi. Rum cemaati yeniden bir araya gelme ihtiyacını dile getiriyordu. Ağırıklı olarak Atina'dan, ama Avustralya'dan Kanada'ya kadar dünyanın farklı yerlerinden yüzlerce Rum memleketlerine dönmüştü. On yıllarca görüşmemiş olan dostlar, komşular ve sınıf arkadaşları bir araya geldi. Sarılmalar, hatır sormalar, geçmişin hatırlatılması, gülüşmeler, arada kayıpların

öğrenilmesi ve üzülmeler cemaat ruhunun dirilmesi gibi bir şeydi. Zaten bir cemaate bağlı olmak bunun gibi bir şey olsa gerek.

Sonra bir kimliğin dile getirilmesinin itiraf edilmeyen, gizli isteğinin farklı görünüşleri ortaya çıktı. Kimileri cemaatimiz sönmesin, yaşamını sürdürsün dedi, kimileri bu yolda ne yaparız diye anlamlı anlamsız öneriler de dile getirdi. Sanırım önerilerin ve sonuçların kendileri ikincildi. Önemli olan bu cemaat üyelerinin varlıklarını seslendirme isteğiydi. Bunun için insanların bir arada yemek yemeleri, Boğaz'da vapurla gezmeleri, hep beraber bir konseri izlemeleri kongre kadar önemliydi. Sanıyorum kongreyi izleyenlerin bir bölümü de dinlemek için değil, toplantıya katılmanın zevkini çıkarmak için oradaydılar. Bir kimliğe sahip çıkma ihtiyacıdır bu. Bu son cümlelerde ironi yada eleştiri sezenler varsa ne demek istediğimi anlatamadım demektir. Ben bu duygulara sonuna kadar saygılıyım. Her insan ihtiyacına saygılıyım – kimseye zararı yoksa.

Bu toplantının tutanakları herhalde yakında yayınlanacak ve konuşulanları okuyacağız. Burada en sevdiğim iki cümleyi hatırlatmakla yetineceğim. Kongrenin açılışında konuşan Patrik Bartholomeos şunu dedi: 'Geleceğimiz bütün vatandaşlarımızla ortak bir gelecek olacaktır. Hatta bütün dünya vatandaşlarıyla ortak bir gelecek. Bu gelecek ya böyle ortak olacak yada hiçbir gelecek olmayacak'. Son konuşmalardan birini yapan Gavroglou da 'biz burada ne istiyorsak Yunanistan'da yaşayan Türk azınlığı için de istiyoruz. Onların da aynı haklarını savunuyoruz. Bu yönde de çaba göstermeyenler iki yüzlüdür' dedi. Her ikisi de çok alkışlandı.

Alkışlandıklarını altını çizerek tekrarlıyorum. Çünkü bir kısım basında bu kongre ile ilgili pek de hoş olmayan yazılar çıktı. Kimileri azınlığı politikaya alet etmeye çalıştı. Bu konuda bir iki örnek vereyim. Türkiye'deki gazeteler toplantının bir bayrak protestosu ile başladığını büyük puntolarla ilan ettiler. Olay hemen yanı başımda oldu. Yaşlıca bir bay bir Türk bayrağı açtı ve 'burası Türkiye neden bayrak asmadınız!' gibi bir iki cümle bağırdı. Korumalar heyecanlı beyi dışarı çıkardılar. Olay 10-20 saniye kadar sürdü ve kongrenin seyrini bozmadı. Rahatsız olan da olmadı. Münferit bir olaydı. Bu beyin bir memleketlisi de söz alıp olayın ayıp olduğunu söyledi. Aslında buna bile gerek yoktu çünkü olay önemsizdi. Oysa gazeteler bu olayı gereksiz vurguladı.

Birkaç saat sonra bu kez Yunan Dışişleri Bakanlığının olayı protesto ettiğini duyduk. Meğerse Türkler Rumlara saldırmışmış! Atina'dan telefon edenler 'sağlığınız nasıl?' diye sormaya başladılar! Yunanlı bir gazeteci salonda bulunan Yunan Dışişleri Müsteşarına neden bu olaya böyle önem verdiniz diye sorunca da 'bu olayın üstüne gitmesek sizin gazeteniz bizi suçlayacaktı' gibi bir yanıt veriyordu. Böylece dış ilişkilerin hangi mantıkla saptandığını anlar gibi olduk.

Bu arada Hürriyet gazetesinde Ertuğrul Özkök'ün okuyucuya yanlış anlaşılacak mesajlar veren şu cümlelerini okuyoruz : 'Keşke Yunanistan'dan ayrılmak zorunda kalan Batı Trakyalı Türkler de bu toplantının bir benzerini Atina'da yapsaydı. Artık Yunanlı misafirlerimiz de salona, Yunan bayrağının yanına bir Türk bayrağını asmalılardır.' Oysa tabi ki salonda Yunan bayrağı yoktu ve olmasına da imkan yoktu. Rumların Türk vatandaşı oldukları hala anlaşılmamış olması gerçekten çok çarpıcı. Yunan bayrağının Rumlar tarafından asılmasını istemek acaba ne anlama geliyor? Hele misyonu haber toplayıp okuyucuya aktarmak olan bir kurumun başı bu tür bilgi ediniyorsa azınlıkların geleceği de pek iç açıcı olmayacaktır demektir. Yani Kongre nerde, medya ve politika nerde!

Bu kongreden benim ilk ve temel izlenimlerim bunlardı. Azınlık olmanın pek de kolay bir iş olmadığı. Vatandaş (yani anayasaya göre eksiksiz Türk olan bir kimse) olarak yaşamaya çalıştığında Rumluğun hatırlatılıp ikinci sınıf vatandaş muamelesi görüyorsun. Yani memur bile olamıyorsun. Rum kimliğiyle cemaat ve azınlık haklarına sahip olmaya çalıştığında ise 'hepimiz eşitiz', 'hepimiz eşit Türk'üz' söylemiyle azınlık hakları kısıtlanmakta. Kongre işte böyle durumlarla ilgiliydi.

*

26/12/2006 (107)

Batı Trakya'da Eğitim

Yorumu sınırlı, Yunanistan'da devlet desteğiyle yürütülen bir eğitim programıyla ilgili haberleri daha bol olan bir yazıdır bu. 1997 yılında başlayan, 2007'nin sonunda tamamlanacak olan ve

Batı Trakya'daki Türk azınlığının çocuklarının eğitiminin güçlendirmesini amaçlayan çok yanlı bu programla ilgili ayrıntı o kadar çok ki bu konuda bir kitap yazılabilir. Burada en son gelişmelerle ilgili bazı ilginç gelişmelere değinmekle yetineceğim.

Kimilerince, AB mali destekli bu eğitim girişiminin temel amacı siyasidir. Bazı azınlık üyeleri asıl yapılması gerekenin azınlık okullarının sayısının ve kalitesinin artması olduğunu, oysa bu programın azınlık çocuklarının Yunan toplumuna entegre (hatta asimile) etme amaçlı olduğunu savundu ve girişimi desteklemek istemedi. Başka bir kesim, özellikle anne babalar 'çocuklarımıza yararlı oluyor' düşüncesiyle programdan yana çıktı ve destekledi. Özellikle son yıllarda azınlık gençlerinin - program resmi tutumu izleyerek 'Müslümanlardan' söz etmektedir - ayrıcalıklı olarak Yunan üniversitelerine kabul edilmelerinin sonucunda aileler çocuklarının artık Yunan toplumunda yaşama olanaklarının arttığını düşünerek çocuklarının Yunanca öğrenmelerinde yarar görmekteyler. Bu gelişmelerinin sonucunda son yıllarda azınlık, çocuklarını azınlık okullarını değil, özellikle ortaokuldan başlayarak devlet okullarına gönderme eğilimi göstermektedir. Bu gelişmelerin uzun sürede azınlık okullarının değersiz kılacağını savunanlar ise siyasi bir söylemle bu girişimlere kuşku ile yaklaşmaktadır. Ama, bazı Yunanlı çevreler de milliyetçi bir tepkiyle azınlık eğitiminin desteklenmesine karşı çıkmakta, bu programın 'ulusal çıkarlara' karşı olduğunu savunmaktadırlar.

Yaklaşık on bin çocuğa seslenen bu programın kapsamında şu tür çalışmalar yapılmaktadır: Yunanca'nın daha iyi öğretilmesi için anadili Türkçe olan çocuklara ilgili dersin 'yabancı dil' anlamında ve sistemine uygun olarak öğretilmesi, bu yönde özel kitapların hazırlanması, Yunanlı öğretmenlere çağdaş pedagojiye uyum sağlayan ek eğitim verilmesi, okul dışında ve toplumsal alanda öğrencilerin çeşitli faaliyetlere katılması. Bu yönde şimdiye kadar kırk kadar yeni okul kitabı hazırlandı, sözlükler ve bilgisayar eğitim çalışmaları ve oyunları hazırlandı. Kitaplar çok renkli ve bol resimli çekici malzemelerdir. On dokuz ortaokulda bu amaçla pilot çalışmalar olarak ek dersler verilmektedir. Bu çalışmalara paralel, toplumsal araştırmalarla öğrencilerin, ailelerinin ve sorunlarının profili araştırılmakta ve çözümler önerilmektedir. Öğretmenlerin de yararlanacağı ve önyargıları, ulusmerkezciliği, yabancı düşmanlığını, ayrımcılığı inceleyen kırk kitapçığı içeren bir dizi hazırlanmıştır. Gümölcine ve İskeçe'de iki eğitim merkezi kurulmuş ve yedi köyde de bu tür merkezler oluşturulmaktadır. Öğrencilerin kullanımı için bilgisayarlar içeren ve uzak köylere de varabilen iki kamyonet de 'seyyar merkez' ve kütüphane görevi görmektedir. Bu merkezlerde öğrencilere yaz ve kış, okullarına paralel dersler verilmekte, velilere danışmanlık yapılmakta, ve uzmanlar gözetiminde karışık etnik gruplardan çocuklar bir arada (ve örnek bir uyum içinde) elişleri, resim vb. yapmaktadırlar. Yıl sonunda çocuklar ve aileleriyle bir arada törenler tertiplenmektedir. Bu programda, sosyal psikologdan eğitimci ve sosyologa kadar yaklaşık iki yüz uzman çalışmaktadır. Programın başında Atina Üniversitesi'ne bağlı iki bayan eğitimci ve antropolog akademisyen bulunmakta: Anna Frangudaki ve Thalia Dragona.

Batı Trakya Türkçe öğreniyor

Bu programa geçen yıl çok sınırlı olarak ben de katılmış, azınlık öğretmenlerine Türkçe bir iki konuşma yapmıştım. Bu yıl benden daha sorumlu bir katkı istendi: gönüllü katılmak isteyen Yunanlı ilk ve ortaokul öğretmenlerine a) Türkçe ve Yunanca'nın farklarını belirtecek bir sıra seminer yapmam ve b) bu öğretmenlere Türkçe öğrenmelerini sağlayacak kurslar örgütlemek. Bu iki çalışma dışında ayrıca devlet orta ve liselerinde pilot bir çalışma olarak, azınlık ve çoğunluk öğrencilerine seçmeli ders olarak Türkçe dersleri de verilecekti ama bu girişimi son anda eğitim bakanlığı üstlendi.

Birinci girişimin amacı ana dili Türkçe olan çocukların yabancı bir dil olan Yunanca'da yaptıkları yanlışların nedenini ve kökenini anlatmak ve öğretmenlere bu yönde yardımcı olmak. İki dilde binleri bulan ortak kelime bulunmakla birlikte biri Altay dili öteki Hint-Avrupa dili olan Türkçe ve Yunanca yapıları açısından (sentaks) çok farklıdırlar. İkinci girişim ise, yani Türkçe öğrenmek yoğun istek sonucu doğdu. Bu çalışmalara başlanırken hiç beklenmeyen bu büyük ilgi bu programın en sürprizli gelişmelerinden biri oldu. Üç yüze yakın Yunanlı öğretmen Türkçe öğrenmek için başvurdu. İki aydır bu Yunanlı öğretmenler Gümölcine, İskeçe ve Dedeağaç'ta on iki ayrı sınıfta haftada dörder saat Türkçe öğrenmekte. Dersleri, hemen hepsi yüksek öğrenimlerini Türkiye'de tamamlamış azınlıktan genç insanlar vermekte. Aydın, Fatih, Ali, Burcu, Zeki ve Rita bana tam destek verdiler ve başarılı hoca olarak Yunanlı öğrencilerinin saygılarını da kazandılar.

İki dil arasındaki farkları anlattığım konferanslarıma katılım büyüktü. Bu ilginin nedenini katılanlara sormadan edemedim. Hemen hepsi 'öteki tarafla' iletişim kurma gereğini duyduklarını, öteki kültürü öğrenme gereğini duyduklarını, kimileri Türkçe'nin kulaklarına çok hoş geldiğini söyledi. Kimileri 'etrafımızda konuşulan bu dili bilmemek bir eksiklik gibidir' dediler. Hiç kuşkusuz, birkaç yıl önce Türkçe'ye ne öyle bir ilgi vardı ne de bu tür bir iletişim kurma ihtiyacı. Programda çalışanlar için bu gelişme çok hoş bir sürprizdi.

Türkçe kitap olarak özellikle Yunanlılara Türkçe öğretmek için hazırlanmış olan (ama henüz yayınlanmamış) bir kitabı kullanıyoruz. Program çerçevesinde beş bine yakın Türkçe ve Yunanca ortak kelimelerden ve bine yakın ortak deyimden oluşan iki liste de hazırlanıp yayınlamayı planlıyorum. Bu çalışmanın sonunda ileride kullanılabilecek malzeme kadar eğitimci kadrolar da geliştirilmiş olacak.

İtiraf etmem gerekiyor ki bu yöndeki gelişmeleri pek beklemiyordum. Daha on yıl önce, Batı

Trakya'da Türkçe kursu açmak sorundu, hatta Yunan ulusalcı çevrelerce 'tahrikti'. Bir tür komplo sayılıyordu. Bazı şeylerin değişmekte olduğunu görmek hoş bir olay sayıldı benim için. Bu yazıyı da iyimser bir anımda kaleme (bilgisayara) aldım. Çünkü bazı olaylar ortamımızın nasıl değiştiğini çarpıcı bir biçimde göstermektedir. Bu son paragrafı da haber değil çok kişisel bir yorum sayın.

Bayramınızı kutlar yeni yılda sağlık ve mutluluk dilerim.

*

22/01/2007 (109)

Ülkemizde Hain Yok

Hrant Dink'i tanıyordum. Bazı toplantılarda birlikte bulunduk. Ayak üstü kısaca konuşurduk. Birbirimizi çok iyi anlardık. Her ikimiz de Lozan artığı azınlıklardandık ve kendimizi ille de 'yurttaş' olarak görmek istiyorduk. Tabi bunu sağlamak için ne adımızı değiştirmemizin ne de Müslüman olmamızın şart olamadığını da biliyorduk. İnsan bir ülkenin yurttaşı olması için neden ille de anadilini ve dedesinin adını reddetmeliydi ki! Anayasal hakkıydı Hrant'ın seçimi. Ama bunları konuşmazdık, bunlar konuşulmadan anlaştığımız konulardı. Konuştuklarımız bizi anlayamayan ve bizi hiç sevmeyenlerdi. Bizi bir türlü eşit yurttaş olarak kabul edemeyen toplumun bir kesimi. Şimdi onunla daha yakın bir dostluk kurmamış olduğuma üzülüyorum. İlerde, başka bir gün, daha uygun bir fırsatta, o denli koşturmadığım bir an, belki bu denli yorgun olduğum ve uykuya ihtiyaç duymadığım bir saatte onunla uzun uzun sohbet etmeyi hep düşündüm. Şimdi artık bu olmayacak. Pişmanım. Onun için ancak ağlayabildim.

Onu kimin öldürdüğü bence önemli değil. Tetiği çeken insan belki akıl dengesi yerinde değildir, belki hastalık derecesinde fanatik bir insandır, belki bir maşadır, belki kendince bir haini vatan adına öldüren sıradan bir insan. Ne fark eder? Önemli olan Türkiye'nin büyük bir kesiminin Hrant Dink'i Türkiye için bir tehlike olarak görmüş olmasıdır. Öldürülmesi bunun sonucudur. Zaten ölümünden önce aylarca ona suçlu ve hain muamelesi yapılıyordu. Sıkıştırılmıştı, süründürülüyordu, tehdit ediliyordu. Bu konuma getirilen bir kimsenin öldürülmesi o kadar da şaşırtıcı sayılmamalı. Çünkü milyonlarca insan arasında bir 'haini' öldürmeye kalkışacak birinin çıkması tuhaf değildir.

Hrant'ın son yazılarından anlaşılan, büyük sıkıntısının yalnız tehdit edilen kendi hayatının olmadığı, ailesinin sorumluluğunu da taşıdığıydı. Mahkemeler de onu mahkum edince ülkede yaşam sınırları çok daralmıştı. Bir insanın 'hain' olarak yaşaması hiç ama hiç hoş bir duygu değil. Ona destek olan arkadaşları ve yakınları olsa bile hiç kolay değil. Ölümden önce yaşadığı böylesine tatsız durum başka türlü bir sonu getirmişti: yurttaşlığı son buluyordu. 'Beni nasıl görüyorlar?' sorusu onu düşündürüyordu. Politikacıların, adalet dünyasının, basın bir kesimi onu hain olarak, Türk ve Türklük düşmanı olarak görüyordu. Artık parçası olmak istediği 'yurttaşlık' yara alıyordu, kanıyordu.

Türkiye'de siyasi ve ideolojik cinayetlerinin yüzdesi çok yüksek. Ama 'hain' suçlaması da aynı biçimde çok yüksek ve bu ikisi bir bütün oluşturuyor. Beğenilmeyen düşünceler ve eylemler kolaylıkla ulusal, siyasi yada dinsel hakaret yada ihanet olarak yorumlanıyor. Kimileri bu tahammülsüzlüğe demokrasi eksikliği, kimileri farklılığa katlanamama, kimileri bağnazlık diyebilir. Ne diyeceğimiz de önemli değil, önemli olan bu paranoyadan kurtulmaktır. Artık ne zaman 'ülkemizde hain yoktur, olsa olsa farklı düşünen ve davranan yurttaşlarımız vardır, en kötü durumda bir gidişi eleştiren insanlar vardır' diyebileceğiz? Hain yok, hakaret yok, küfür yok, tehdit yok, yalnız farklılığa tahammülsüz insanlar var. Bu anlayış bir toplumsal güven olarak içimize yerleşmeden cinayeti mahkum etmenin etkisi sınırlıdır. Mahkum edilmesi gereken cinayetleri besleyen güvensizliğimiz, paranoyamızdır.

Şimdi Hrant'ın öldürülmesiyle Türkiye'nin de yara aldığı söyleniyor. Bu söylem ayrıca can sıkıcı. Bir masumun öldürülmesi ikinci plana atılıyor, ülke zarar gördü diyoruz. Ülke yara almasa olay daha az üzücü, farklı bir anlamı olacaktı. Oysa sorun bir vatandaşın – Ermeni olması fark etmiyor, değil mi? – siyasi, ideolojik ve hatta ırkçı bir cinayete kurban gitmesidir. Bu cinayetten önce aylarca süren bir maceranın yaşatılmış olmasıdır. Yani kısacası, ülkenin yönetimi, eğitimi, algılaması, ruh hali ile ilgili bir sorun yaşanıyor olmasıdır. Bu bir iç sorundur. Olayın bu önemli yanı varken başka ülkelerin Türkiye konusunda ne diyeceklerinin, ne yapmaya yelteneceklerinin konuşulması, sorunun hala anlaşılmamış olmasının bir belirtisi gibi. Sorun bütün vatandaşların sorunudur, uluslararası boyutu ikincildir. Ve bu iç sorun kalıcı ve günlük bir sorundur. Bir vatandaşın – bir bireyin - somut öldürülmesi olayının yerine bir soyutlama olan milli çıkarın konuşulması, bu tür ilgi alanının 'kaymasının' ne denli yanıltıcı olduğunu hala

göremedik. Olayın uluslar arası boyutu tabi ki var, ama bireyin silinmesi ve 'genelin' öne çıkması bütün sakatlıkların ilk adımı: genelin önünde bireyin ölümü de ve öldürülmesi de önemini yitiriyor. Bu anlayış kimilerin gözünde cinayetleri ve yasa ihlallerini meşrulaştırıyor.

Cinayet sorunun saklanamaz bir boyut edinmiş olduğunu öne çıkarıyor. Şimdi susanlar yada timsah gözyaşları dökenlerin bir kesimi Hrant'a saldırılırken, mahkemelerde süründürülürken ne ondan yanaydılar ne de cadı avına ara vermişlerdi. Tarafsız bile değillerdi. Aslında Türkiye, bütün bu suçlama süresinde ve mahkeme dışındaki o saldırı sahnelerinde yara alıyordu. Kısacası bu olayın uluslararası boyutu yanlış değil ama yanıltıcıdır.

Ermeni, Rum ve Yahudi kelimelerinin hakaret olarak kullanıldığı bir ülkede, azınlıkların 'yabancı' sayıldığı ve hukuk alanında da öyle muamele gördüğü bir ülkede 'hainleri' öldürecek insanlar da çıkacaktır. Bu tür cinayetlerden sonra bir süre söylenen 'güzel ve doğru' laflar pek etkili de olmayacaktır. Ağıtların uygulamalara etkisi olmayacaksa hiçbir şey de değişmeyecektir. Farklı olan yada farklı düşünen yine 'hain' sayılacak, çeşitli, ama her zaman zorbalık ve hukuk ihlalleri içeren yollarla susturulacaklardır. Bu cinayet münferit bir olay da sayılabilir, ama böyle bir sona varan 'yol' hiç de münferit değildir, bir ana cadde gibi kalabalık, önemli ve kararlaştırıcıdır.

Eğitim sistemimizde - ve eğitim derken gazetesi, sanatı, romanı, filmi, okulu, politikacısı ve bütün toplum hayatı ile geniş anlamda kullanıyorum – köklü değişiklikler olmadıkça her yanda hainler görme ve dolayısıyla zorbalık sürecelecektir. Hrant'ın ölümüyle bu alanda temel bir değişikliğin olmayacağına da ayrıca üzülüyorum. Şimdiden ondan esirgenen, yaşam dahil temel hakları değil ölümüyle neden olduğu genel zarar konuşuluyor. Cinayet 'Sebat' apartmanının önünde işlendi. İroni gerçekten. Sebat etme boşunadır ihtar gibi bir şey.

*

Vatandaş Nasıl Olunmaz ?

13 Ocak tarihli Hürriyet gazetesinin manşetten verdiği haberde Balıklı Rum Hastanesi Vakfı'nın Başkanı Dimitri Karayani'nin, Türkiye'yi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde (AİHM) mahkum ettiren Fener Rum Lisesi Vakfı'nın tutumundan yola çıkarak 'ben Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak kimsenin kapısında dilencilik yapmam', dediğini ve ihtilaflı (yani azınlığın elinden alınan) gayrimenkulle ilgili Türkiye'deki yasal düzenlemeyi beklediğini söylediğini okudum. Karayani, "AİHM'e kesinlikle başvurmuyacağız. Lüzum yok böyle şeylere. Ben (uygun) kanunun çıkacağına kâniyim. Gidip de hakkımı bir yabancından istemem. Bu zihniyeteyim, böyle yetişmişim. Ben Karadenizliyim, böyle şeyler sevmem" de demiş. Gazete de bunlardan AİHM'sine başvuran Lise Vakfını vatan ihanetiyle suçladığını sonucunu çıkarmış. Gerçekten de vakıf başkanı 'AİHM'ye başvuruyu vatana ihanet olarak görüyorum' demiş. Bunca anlamsız lafın bir paragrafa sığdırılabileceğini şimdiye kadar hiç düşünmemiştim.

Ben ne sayın Karayani'yi tanıyorum ne de Karadenizliler'in neyi sevip sevmediklerini araştırdım. Gerçekten kimileri öyle olabilir, haklarını elde etmek ve çıkarlarını korumak için 'yabancıya' başvurmazlar. Ama, en başta, söz konusu olan kendi hakları değil, bir cemaatin mülküdür. Kimsenin başkasının malı ile hovardalık etmek hakkı yoktur. Bir vakıf başkanı yasal yollarla vakıf mülkünü korumak zorundadır. Bu asli görevidir. Yoksa suçlanır, hatta çok sert suçlanabilir, dedikodulara neden olabilir.

Hak arama anlayışı da çarpıcı. Türk vatandaşlarının AİHM'sine başvurmaları 'yabancı kapıda dilencilik' değildir, vatan ihaneti de değildir. Çünkü bu hakkı vatandaşlara ülkenin kendisi yasalarla tanımıştır, AİHM iç hukukun bir parçasıdır. Bu hakkın kullanımı istenmiyorsa Büyük Millet Meclisi bu hakkı vatandaşlara neden sağlamıştır? Herhalde bu hakkı 'kullanmamak' ve göz boyamak için değil. Yasalar göstermelik olduğunda ve vatan ihaneti gibi laflarla vatandaşlar tehdit edildiğinde toplum içinde iki yüzlülüğün yıpratıcı atmosferi iner. Yasalarla sağlanan hakların kullanımı ihanet suçlamasıyla çalıştırılmaz kılındığında vatandaşlık anlayışını da sarsan bir korku doğar. Korku, güvensizlik ve toplumsal birliğin sarsılması demektir.

Kaldı ki AİHM hiç de 'yabancı' değildir. Avrupa halklarının en son başvuracakları en yüksek mahkemedir. Türk vatandaşlarına ek bir güvence sağlayan bir kurumdur. Yalnız Türkler değil bütün Avrupa vatandaşları (devletleri gerekli anlaşmayı onaylamışsa) oraya başvurur. Yunanistan'da yaşayan (Yunan vatandaşı) Türkler de bu mahkemeye başvururlar ve haklarını

ararlar. Yoksa onlar da mı vatan haini? Bu üst mahkeme azınlığa hem bir güven sağlamakta hem de Yunan devletini azınlık hakları konusunda daha dikkatli olmaya zorlar. Yani çok yararlıdır AİHM. Bu mahkemeyi sevmeyenler aslında hak arama konularında bilgisiz olanlardır. 'Her halükarda bu mahkemeye başvurmayacağız' diye bir haktan feragat eden bir vakıf başkanı şaşırtıcı bir biçimde mülkünden vazgeçmiştir demektir. Kısacası, bir azınlık vakfının başkanı bir pot kırmıştır. Ve azınlık hakları için didinen bunca kimseye de ayıp etmiştir: başkanı olduğu vakfı korumaya çalışan insanlara 'İnsan Haklarından söz ederken ihanet içindesiniz' demiş gibi de olmuştur.

Rum azınlığını aşan bir boyut

Ancak bu kişisel pot kırmanın büyük bir gazetenin baş haberi olması olaya başka bir boyut vermektedir. Neden bu haber önemli sayılmıştır? Neden gazete bu isabetsiz beyanı gündeme dönüştürmüştür? Kuşkusuz vatandaşlık haklarının ne olduğunu gazetedecekler çok iyi bilmektedirler. İhanetin söz konusu olmadığını tabi ki bilirler. Ama haberin sunuş biçimi ile okuyucuların habere tepkileri göz önüne alındığında ilginç (ve üzücü) bir tespitle karşılaşırız. Okuyucuların çoğunun tepkisi 'Bravo, vatandaş dediğin böyle olur, Avrupa'da değil kendi yöneticine güven, devletin kararlarıyla yetin, devletine güven, bu Rum Abdullah Gül'ün eşi gibi AİHM'ne başvurmadı, bir Rum kadar bile olamadınız' şeklinde olduğunu yine gazetede yayınlananlardan öğreniyoruz. Bu baş haberin nasıl bir işlev üstlendiğini böylece anlıyoruz.

Haberin kendisi değil ima ettikleri çok daha ilginç. İyi Rum'un hakkını aramayan Rum'un olduğunun yanı sıra iyi vatandaşın da hakkını aramayan vatandaşın anlayışı işlenmiş oluyor. Oysa 'vatandaş' anlayışı çok yenidir ve ancak Fransız Devrimi'nden sonra yurttaş/devlet ilişkilerini yasal bir temele dayandırdıktan sonra toplumların bilincine dönüşmüştür. Parlamenter düzen öncesi feodal düzende devlet/yurttaş ilişkisi özel bir güven/koruma anlayışına dayanırdı (vasallık sistemi). Hiyerarşik bir alt/üst düzeniydi bu. Bu, yasalara dayanan bir 'vatandaşlık' değil, bir kulluk (ubudiyet) ilişkisiydi. Üst altı korurdu, altta olan da ona boyun eğerek verilenle yetinirdi. Hak aranmazdı, verilenin adil olduğu zaten varsayılırdı. Böyle bir ilişki olduğunda ise artık 'vatandaşlıktan' söz edilemez, tabilikten yada kapıkuluğundan söz etmek daha doğru olur.

Devlet otoritesine böylesine 'güvenmek' çağdaş bir vatandaşlıkla bağdaşmaz. Üstte ve otorite sayılandan aman dilercesine hak aramanın övünülecek bir yanı yoktur. Bu anlayış yalnız azınlığa değil bütün ülkeye zarar verir. Adalet konularına politik ve kısa vadeli konjonktürel hesaplarla yaklaşmak hiç de yapıcı bir yaklaşım değildir. Bugüne kadar zaman zaman azınlıklar, sosyalistler, Kürtler, İslamcılar, liberaller tehlike ve hain diye lanse edildiler. Şimdi sıra hakkını arayanda mı?

Vatandaş olmak ne kadar zormuş meğer! İnsanın zamanına ayak uydurması, eskiden kopması, yeniyi iç dünyasında da benimsemesi ve buna göre yaşaması da gerekli vatandaş olmak için. Ama kişisel değişimin ötesinde bu yolda çevre de, hele basın da yardımcı olmalı. Uygun yasaların ve samimi uygulanmasının da ötesinde devlet/yurttaş ilişkileri toplum içinde bir ahlak ve anlayış olarak egemen olmalı, benimsenmeli. Mehmet Yılmaz Hürriyet'te gecikmeli olarak (17 Ocak) konuya kısaca değinerek 'iyi vatandaşlık hak aramayı bilmektir' diyor. Doğru ama eksik. Bunu da eklemeliydi: Hak aramamanın vatandaşlık olamayacağını gazetenin ta başından görmesi ve o 'haberi', bir anlamı varmışçasına, manşetten verip yanlış mesajlar ('vatan haini Rum' biçiminde) yaymaması gerekirdi.

(Bu yazıyı Hrank Dink'i kaybetmeden önce yazmıştım. Ölümüyle ilgili yazım yüzünden bugüne kaldı. Belki şimdi demek istediğim daha iyi anlaşılır.)

*

28/8/2007 (124)

Vatandaş-Matandaş ve Anayasa

Yıllarca önce bir 'bizim dinimiz sizinkinden iyidir' tartışmasına şahit olmuşum. Taraflar bin dereden su yetiştirip tezlerini kanıtlamaya çalışıyordu. Ben ise şaşkınlık içindeydim. Şaşkınlık söylenenlerden değildi, benim bu söylenenleri dinlerken vardığım sonuçlardandı. Kim konuşsa hak veriyordum: sen haklısın, diyordum. Hoca misali herkesin haklı olamayacağını da biliyordum tabi. Bir süre sonra tartışmacıların demagojisinin kurbanı olduğumu anlamıştım. Meğerse taraflar karşılıklı ve sistemli bir biçimde şu kurnaz yolu kullanıyordu: karşı dinden söz

ederken 'tarih içinde siz şunları şunları yaptınız' diyip bir sürü olumsuz davranışları sayıp döküyor, sonra 'bizim dinimiz bunları şu şu sözlerle yasak etmiştir' vurgusunda bulunuyordu. Yani her iki taraf da eşit olmayan şeyleri kıyaslıyordu – davranışlarla söylemleri (yazılanları). Ve hayatta genellikle olduğu gibi, sözler (kolay ve) güzeldi ama davranışlar kötüydü.

Sözlere değil de davranışlara önem vermem yukarıdaki bu olaydan dolayı değildir, bu tür demagojik yaklaşımın yaşamımı sürekli altüst etmiş olduğundandır. Bir dini-etnik azınlık üyesi olarak ailemin ve benim başına gelenler, gayet açık ve güzel yasa ve anayasa maddeleri ihlal edilerek uygulandı. Doğumumdan bugüne Varlık Vergisi (1942), 6/7 Eylül (1955), ihraçlar (1964) gibi büyükçe olayları, ve sürekli 'küçükçe' taciz olayları, örneğin 'Türkçe konuş' kampanyaları, askerlikte çavuşa çıkarmalar, spor alanından ve iş yerine kadar, göz göre göre hakkın yenilmesi gibi uygulamaları şahsen yaşadım. Sanki sürekli biri bana 'sen vatandaş değil, farklı bir şey, matandaşsın' der gibiydi.

Sivil anayasa kapsamında vatandaşlık tanımının değişeceğini okuyunca bunlar geldi aklıma. Bugünkü anayasadaki vatandaşlık tanımı beni değil rahatsız etmek çok da memnun etmektedir. Etnik kökene ve dine göndermede bulunmadan 'vatandaşlık bağı ile herkes Türk'tür' ve 'din ve dil farkı gözetmeden herkes eşittir' diyen bir anayasadan neden şikayet edeyim? Bu yönde bir değişiklik pek bir şeye yaramayacak sanıyorum çünkü sorun bu maddelerde değildir. Bu maddeleri gündeme getirip – muhtemelen uzun, sert ve gereksiz tartışmalardan da sonra – değiştirmek, bir sorunu düzelttik yanılışına düşerek zararlı bile olabilir. Kendimizi aldatmış oluruz.

Vatandaşlık-matandaşlık sorunu pratik bir sorundur, toplumsal bir uygulamadır, bir anlayıştır, günlük bir olaydır. Anayasa ve yasalarla da pek ilişkili değildir. 'Onunla görüşürsen seni evden kovarım' tutumundaki otoriter baba anlayışdır sorun. Cumhurbaşkanı'nın türbanlıları Arabistan'a, başbakanın meclis kararını beğenmeyeni yurt dışına, sağcıların solcuları Moskova'ya, devletin azınlıkları İsrail'e, Yunanistan'a, Ermenistan'a (sözde değil özde) gönderdiklerini görüyoruz. Bu kovalamalar ve kovmalar yaşanırken hiç kimsenin kılı kıpırdamıyor, sıra kendilerine gelince de, ancak o zaman, birden hak hukuk lafıdır başlıyor. Şimdi mağdur duruma düşmüş olan Bekir Coşkun da meğerse türbanlıları çöllere sürmeyi düşünmüş, nasıl ki türbanlılar da bir zamanlar Moskova yolunu dillerinden düşürmedikleri gibi. Cumhurbaşkanı'ndan sıradan yurttaşa yayılmış bir anlayıştır bu ikinci sınıf vatandaş anlayışı. Vatandaşların eşit oldukları, Fransız devriminden ve gavurlara artık gavur denmeyecek dendiği Tanzimat döneminden bugüne, bir türlü hazmedilemiyor.

Geçenlerde Apoyevmatini gazetesi başyazarı M. Vasiliadis B. Coşkun'a, Cumhurbaşkanı'na reddetme hakkını Kürtler'e ve Rum olarak kendisine de tanıyıp tanımadığını soruyordu. Yanıt

basittir. Tanımaz tabi, 'matandaşın' böyle bir hakkı olamaz. Ancak vatandaşlar tahakküm kurar ötekilerin üzerinde. TTK'nun başı Halaçoğlu'nda kökeni şaibeli vatandaşların listesi varmış. Bu liste bir bilimsel araştırmanın ürünüymüş ama araştıran da araştırmanın sonuçları da gizli! Yayınlanmamasının nedeni bu insanları utandırmamakmış. Oysa Türk etnik kökenli olmamanın ayıp sayılmasıdır ayıp olan. Kökenlerle ilgili 'tarihi' ve 'bilimsel' araştırmaların yayınlanmış olanlarını da görüyoruz. Örneğin sabetaycılarının isim listesini içeren Boğaziçi Aşireti kitabı. Kim bu araştırmacılar acaba? Ortalığı arındırmış olan ve gizli çalışan Azınlık Tali Komisyonu olmasın? Ülkeye sızmış Gestapo kuruluşları mı yoksa? Yıllarca önce Nihal Atsız oğluna iç düşmanları anlatıyordu: Ermeniler, Kürtler, Lazlar, Çerkezler, Abazalar, Boşnaklar, Arnavutlar, Pomaklar, Zazalar, Lezgiler, Gürcüler, Çeçenler, Çingeneler diye. Sanıyorum bu konuda gizli ve bilimsel araştırmalarımız eksik değildir.

Böyle bir ortamda anayasa maddelerini değiştirerek 'vatandaşlık' alanında düze çıkılacağını düşünemiyorum. Bilimsel tarih araştırmacılarımız şu an kurnazca bakışıp gülümsemekte ve işlerine devam etmektedirler herhalde. Yeni anayasayı hazırlayanların etnik kökenlerini araştırmayı da artık vazife saymışlardır. Irklar, Adem ve Havva'dan sonra ortaya çıktığına göre çok eskilere gidersek N. Atsız türü Türklerin bir zamanlar saf kan olmadıklarını kolaylıkla varsayabiliriz. İnsanlar olarak hep akrabaydık bir zamanlar, sonra ayrıştık. Köken araştırmacıları bu konuda da bir araştırma yapsalar ya! Onlar belki şoka girer ama bizler rahatlarız.

Vatandaşlık-matandaşlık karşıtlığını ve sorununu çözmenin yordamı başkadır. En başta teşhis gerekli. Bugüne dek ne yapıldı ve özellikle neden yapıldı? Bu sorunun yanıtı, toplum olarak geçmişle hesaplaşmak demektir. Irkçılığın sorgulanması demektir. Bu ise, sırasıyla, toplumsal kimlikle ilgili bir prosedürdür. Sıkıntı da burada. Bu 'hassas' konuya girmek istemeyenler, karanlıkta kaybettiği anahtarını lambanın altında arayan Hoca misali, zararsız ve masum anayasa maddelerini rötuş etmekle yetiniyorlar. Sivil anayasa gerekli doğal olarak. Vatandaşlık konusunda biraz daha açıklık getirilmesinde de yarar olabilir. Ama asıl yapılması gereken ırkçılığın, insan haklarının, vatandaşlık haklarının ne olduğunu insanlara anlatmaktır. Bunu cumhurbaşkanları ve başbakanlar yapacak yetenekte olmadıkları durumlarda da – bu yönetenler kendi eksikliklerinin bilincine vardıklarında – bu işleri daha inançlı ve yetenekli insanlara havale etmeleridir. Bu alanda hala doyurucu bir okul kitabı görmemiş olmam bu konularda henüz emeklemekte olduğumuzun işaretidir.

*

8/4/2008 (140)

AB ve Batı Trakya Türkleri

Avrupa Birliği kimilerine yarıyor, kimilerine yaramıyor. Kimlere yaramadığını anlamak kolay: AB'ye karşı olanların, bu birlikten çekinenlerin listesini yapın, zararlı çıkanları bulursunuz. Bir de samimi olarak AB'nin topluma zararlı olduğuna inananlar, ya da AB konusunu ulusal onur meselesi yapanlar var. Sanırım onlar somut çıkarların nerede yattığını iyi göremeyenler. Çünkü bir de 'soyut' çıkarlar var ki, bu konuyu tartışmak işin soyutluğundan dolayı olanaksız gibi. Her neyse, şu an iki somut kârdan söz etmek istiyorum.

Batı Trakya'da Türk olmak

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi geçenlerde (27.3) kararını açıkladı. Yunanistan'da resmen yalnız 'Müslüman' olarak tanınan Batı Trakya azınlığının, 'Türk' sıfatını da kullanabileceğini bildirdi. Yani AİHM'ne başvuran Türkler'in şikayeti haklı bulundu ve bundan böyle 'Türk' sıfatını içeren derneklerin serbest olmaları gerektiğine karar verildi. Yunanistan savunmasında 'Türk' sıfatı kullanılırken asıl maksadın bir kimliği belirtmek değil, ülke içinde 'etnik bir grubun/azınlığın varlığını kabul ettirmek' olduğunu savunmuştu. Mahkeme kararı bu konuya da açıklık getiriyor: 'Asıl niyet bu olsa bile, Türk ismini taşıyan dernekler şiddete başvurmadıkları sürece, bu eylemleri demokratik toplum için bir tehlike oluşturmaz'. Yani bir dernek şiddete başvurmadıkça yasaklanamaz dendi.

İlginc olan bu kararın yedi üyece oybirliği ile alınmış olduğu. Hakimler şu ülkeleri temsil ediyor: Hırvatistan (Başkan), Azerbaycan, Lüksembourg, Norveç, İsviçre, Kıbrıs ve Yunanistan. Yani Rum ve Yunan hakimler de (Yorgos Nikolau ve Petros Pararas) karara katılmış. Bu 'tarafsızlığı'

nasıl yorumlamak gerekir? Adaletin bağımsızlığı ile, ya da AB gerçeği ve haklı bir isteğin karşısında hakimlerin sözde 'milli çıkarları' savunamaz olmalarıyla, ya da AB hukukuna duyulan güven ve saygıyla. Hangi yorumu seçersek seçelim, bu somut yararı sağlayanın AB olduğu kuşkusuz. AİHM'ni kutlamak, belki ona yandaşlığımızı da bildirmek gerekir.

Azınlığın kendi okul kitabı

Batı Trakya Türkleri için sevindirici sayılabilecek ikinci haber de AB ile ilişkili. Zaman Gazetesi'nde de belirtildiği gibi (6.4.2008), azınlık ilk kez kendi okul kitabını hazırlama girişiminde bulundu. Son on yıllarda Batı Trakya'da kullanılan okul kitapları, Yunanca ve Türkçe olarak iki farklı dildedir. Yunanca olanlar doğal olarak ülkenin eğitim bakanlığınca hazırlanır. Türkçe olanlar – İstanbul Rumlarıyla ilişkilendirilen karşılıklılık ilkesine göre – Türkiye'de basılıp Yunanistan'ın onayından sonra Batı Trakya azınlık okullarında kullanılıyor. Son yıllarda Yunan Eğitim Bakanlığı 'kendi yurttaşları' olan azınlık çocukları için Yunanistan içinde Türkçe kitap hazırlamaya çalıştı ama her seferinde azınlığın tepkisiyle karşılaştı. Bu kitaplar boykot edildi ve pratikte okutulmadı.

Bu yıl çok farklı bir proje ile karşılaşıyoruz. AB'nin %80 oranındaki fonlarıyla desteklenen bir eğitim programı kapsamında azınlık 'kendi' kitabını hazırlama girişiminde bulundu. Program Yunanistan'da, başında bulunan Prof. Anna Frangudaki'nin adıyla bilinir (asıl adı 'Müslüman çocuklarının eğitimi'dir). Bu programın kapsamında Batı Trakyalı dört Türk ile iki İstanbullu Rum'un geçen hafta hazırladığı okul kitabı şu an resmi onayı bekliyor. Kitap kabul gördüğü durumda, Batı Trakya'da azınlık okullarında yardımcı kitap, azınlık çocuklarının da gittiği devlet okullarında ise (orta okullarda) doğrudan okutulabilecek.

Bu girişim azınlığa saygı anlamına gelen bir olaydır. İki başlı bir bağımlılıktan kurtulmanın bir adımı olarak görülebilir. Azınlık kendi kaderine sahip çıkmakta, pasif tutumdan aktif vatandaş statüsüne geçmektedir. Bu kitapta yer alan bütün metinler Batı Trakya azınlığının Türkçe yazmış oldukları metinlerden oluşması kitabı çok çekici kılmaktadır. Kırk sekiz Batı Trakyalı yazar, ozan ve aydının metinlerini buluyoruz bu kitapta. Metinleri ve fotoğraflarıyla azınlığın kültürel dünyasının bir aynası konumundadır. Kitap Batı Trakya gerçeğini, günlük yaşamını, geleneklerini, sorunlarını vb. dile getirmektedir. Bu girişim azınlığın kendi kitabını hazırlayacak düzeyde olduğunu göstermiştir. Herhalde bundan böyle kendilerine sorulmadan okul kitapları hazırlamak kolay olmayacak, bu tür dışlayıcı tutumları açıklamak daha zor olacaktır.

Geçenlerde (4.4) Sabancı Üniversitesinde bu kitapla ilgili konuşmamda şunları söyledim: 'Bu

çalışmayı yaparken hem Yunanistan'ın hem Türkiye'nin bütününe yardımcı olduğumuza inandık. Yurttaşlar memnun, mutlu ve özgüvenli olduklarında toplumun bütünü rahat eder. Özgüvenli olmanın temel yollarından biri de kişilerin kendi eğitimlerinde söz sahibi olduklarını görmeleridir. GÜdülen değil sayılan bir kimliğe sahip olduklarını hissetmeleridir. Amaç demokratik ve insan haysiyetine yaraşan yaklaşımdır. Bu da insan gruplarına saygılı olmakla sağlanır. Ulus devletlerin temeli bu saygıdan, bu hak kullanımından kaynaklanan uyumdur. Bu anlayıştan yola çıkarak hazırladığımız bu okul kitabının da işte bu amaca yardım ettiğine inanıyoruz: bu bir hak arayışıdır, bir uyum ve barış projesidir.'

Demek istediğim, Batı Trakya azınlığı artık 'Türk' kelimesinin kullanabilmesi konusunda önü açılmıştır. Kendi okul kitaplarının hazırlanmasında söz sahibi olma kapasitesinde olduğunu da göstermiştir. Yunan devletinin bu yeni olgular karşısında nasıl bir tutum izleyeceğini de yakında göreceğiz. Ama her durumda AB'nin olumlu rolü de görülmüştür. AB, insan haklarının, farklı kimliklerin, çok kültürlülüğün, ifade özgürlüğünün, kısacası demokrasinin referansıdır. AB bu değerlere sahip çıkmadığında ve çifte standarda başvurduğu izlenimini verdiği durumlar istisnai durumlardır. Kural yukarıdaki örneklerdir. Ancak bu yeni güvenli dünyanın yer etmesi için AB kriterleri ülkelerce seçmecı bir biçimde de uygulanmamalıdır. Yani her tarafın bu konuda güvenli olması gerekir. Dileyelim öyle olur.

*

17/2/2009 (164)

Ne Kadar Antisemitim ?

Türkiye'de Yahudi düşmanlığı var veya yok diyenlerin tartışmasını rahatsızlık duyarak izliyorum. Çünkü antisemitizmin kendisinden çok olaya bakış açımız sorunlu. Neyi tartışıyor olduğumuzu

anlamadığımız sürece sorun devam edecek demektir.

Geçenlerde Taraf Gazetesinde Ayşe Hür Cumhuriyet dönemi süresinde yaşanmış olaylardan bir seçme yaparak kırka yakın antisemit olay sergiledi. Rıfat Bali'nin çalışmalarına dayanarak hatırlatılanlar, 1934, 1942, 1955 yıllarındaki binlerle ölçülen tehcir, Varlık Vergisi ve 6/7 Eylül olayları gibi azınlık karşıtı ve önemli antisemit vakalar ve bunların yanı sıra daha 'önemsiz' pek çok olaydır. Bu 'küçük' olaylar arasında, 1920'li ve 1930'lu yıllardaki 'defolun' mitingleri, 'Türkçe konuş' ve 'Yahudi'den alış veriş etme' kampanyaları, iki kez Türkiye'ye sığınmaya çalışan Yahudileri taşıyan gemilerin bile bile ölüme gönderilmeleri ve yüzlerce insanın boğulması (1940 ve 1941 yıllarında Salvador ve Struma olayları), 1986'da bombalanan sinagog ve 22 ölü, Hitler'in Yahudi karşıtı 'siyasetini' öven yayınların yaygınlığı ve Sabetayist tehlike histerisi gibi olaylar var. Geçmiş merak edenler veya bu alanda yazı yazmak isteyenler bu konuları bilmeleri ve göz önüne almaları da gerekir kuşkusuz.

Ama asıl dikkat edilmesi gereken bu tür listelerin dışında kalan 'sıradan' antisemitizmdir. M. Billig'in 1995 yılında yayınladığı *Banal Milliyetçilik* başlıklı kitabı (*Banal Nationalism*) ideolojilerin 'bayağı' yanını bilinç düzeyine çıkardı ve 'banal/sıradan' terimini yaygınlaştırdı. Resmen yok sayılan bir anlayışın nasıl toplum içinde hiç ummadığımız bir yerlerde çöreklandığını bu 'sıradanlık' gösterir. Örneğin, yukarıda sözünü ettiğim antisemitizm olaylarının münferit sayılmasını olanaksız kılan, o dönemlerin karikatürleridir. Halkın hoşuna gitmesi için oluşturulan bu Yahudi karşıtı sayısız çizimler, toplumun hissiyatının da bir aynasıdır. Orada Yahudilerin toplumca nasıl olumsuz algılandığını görüyoruz: tefeci, sömürücü, cimri, çirkin, kurnaz, ikiyüzlü, çıkarıcı, materyalist, vb. Romanlardaki, filmlerdeki Yahudilere, siyasilerin söylemlerine, köşe yazarlarının değerlendirmelerine de bakmak ve istatistiki veriler temelinde sağlıklı ama hiç de kıvanç verici olmayan sonuçlar çıkarmak bu konuda yararlı olabilir. Örneğin, PEW Araştırma Merkezi'nin Eylül 2008'de açıkladığı Küresel Tutumlar Araştırması'na göre, günümüzde neredeyse her dört kişiden üçü (% 76) Yahudilere karşı olumsuz duygulara sahipmiş. İstatistikler öznel yargılardan güvenilirdir, gerçeği karşılayacak kadar güvenli hissedenerce.

Doğu ile Batı arasında kıyaslamalar yaparak vicdanlar rahatlatılabilir. Ama bu yoldan antisemitizm aşılamaz. Daha az olması, farklı olması, eş zamanlı olmaması, yoktur demek değildir. 'Bir zamanlar Batı'dan iyi idik, dolayısıyla biz (her zaman) daha iyi olacağız' söylemi ne yazık ki özcü, hatta ırkçı bir anlayışın ifadesidir: geçmişte bir özellik taşımış olan bir millet hep böyle olacaktır demektir – kötüler hep kötü, iyiler hep iyi.

Ben ne derecede antisemitim?

Sıradan antisemitizm, sıradan milliyetçilik gibi, içten içe kaynaklı bir iletir. İnsanı körletir ve yöneltir, ama varlığının farkında olmayız. Zaten stereotip düşünce bilincimizin dışındadır. Bizler önyargımızı 'bilgi' ve 'yargı' olarak algılar, mantıklı argümanlarla haklı gösteririz. Örneğin, ben eskiden kendimi yokladığımda antisemit olmadığımı görürdüm. Dünya görüşüm ve ahlak anlayışım böyle bir ideolojiye karşıydı. Gel gelelim ruh dünyamızın girift oyunlarını öğrenince kılı kır yarmamın gerekliliğini anladım. Çevremın etkisinden bütünüyle kurtulamayacağımı ileri bir yaşta anladım. Yakın çevremdeki din kültürü Yahudilere mesafeliydi (en hafif tabiri kullandım). Evde annem ve babam sık sık Yahudilerden bir 'grup' olarak, yani hepsi aynı imiş gibi söz ederdi. Sıradan antisemitizm, gözlerimi ve kulaklarımı yıllarca bombaladı. Çocukken mahallede kaç kez 'korkak Yahudi' diye ben de tempo tuttum. Çıfıt lafını, 'burası havraya dönüştü' sözünü kullandım, Shakespeare'in Venedik Tacirini izledim, 'iğneli fıçı'yı duydum. Sabetayist ve Mason edebiyatının, Siyonizm/Yahudi denkleminin gölgesinde büyüdüm. Hele o Yahudi fıkraları! Daha geçenlerde bir mecliste duyduğum fıkraların çoğu Yahudi fıkrasıydı ve ben de bol bol güldüm. Bilinç altında neler kalmış, nasıl bilebilirim?

İnsanın düşünme yeteneğinin öteki canlılardan farkını araştıranlar 'bilinci' gösterirler. Bilinci anlamak için ise etrafımıza değil, kendimize bakmamız gerekir. Mesele düşünen ve hisseden o nefsi tepeden süzebilmek, kendimizden uzaklaşarak o 'ben'i görebilmektir. Ve kendimize bu biçimde, bir araştırmacı gibi baktığımızda toplumun etkisinden bütünüyle kurtulamayacağımızı peşin kabul ederiz. Keşfettiğimiz kimliğimizdir, o kimlik ki etniktir, dinsel, yöreseldir ve hele tarafgirdir, kısacası çevremizden gelip içimize sinendir. Çevremiz bazı alanlarda bize en güzel duyguları aşılamamışsa bunda utanılacak bir şey yoktur, kendimi bu konuda sorumlu görmüyorum. Belki kıvanç duyamayacağım durum bu çevreye direnmemem ve değişmek istemememdir.

Artık kendime 'acaba ben ne denli antisemitim?' sorusunu sorarım. İki nedenden. Hem kimliklerden doğan önyargıdan kurtulmanın zorluğunu bildiğimden, hem de gerçekten antisemit olmak istemiyorsam bu soruyla yola koyulmanın gerektiğini anlamış olduğumdan. Ben, 'antisemit (veya önyargılı) değilim' diyenlerden korkarım. Bu tür insanlar kendilerinden emin olduklarından kendilerini sorgulayıp kontrol etmezler. Fıkradaki kendini bilmez gibi olurlar: Ben iki şeye tahammül edemem, demiş adam, biri ırkçılıktır, ikincisi de Yahudiler! Benliğimin bana kuracağı tuzakları peşin kabul ederek düşünürüm. Örneğin bir Yahudi'nin (veya Yahudilerin) davranışını beğenmezsem, kendimi mercek altına alırım. Çünkü mantığımın yakıştırma, analizimin ise önyargılarımın bir sonucu olmadığından emin olamıyorum. Uzmanlar bir kontrol mekanizması öneriyorlar: 'Öteki' konusunda yargılarınızı 'Ötekine' iletin. Sizinle aynı görüşteyse kendi görüşünüzden daha güvenli olabilirsiniz, diyorlar. Bilmem, siz bu konularda benimle aynı görüşte misiniz?

*

3/3/2009 (165)

Sonbahar Acısı

Aynı olay, izlendiğinde, yaşandığından farklı olabiliyor. Güz Sancısı filmini görünce bu geldi aklıma. 1955'nin bir gecesinde birden gelip sinen acıda, ne romantizm vardı, ne bir güzellik, ne müzik, ne bir plastik ahenk, ne de sevgi. Aşk o gece çok uzaklardaydı. Kalabalık kaba bir güç kırdı, yıktı, yaktı, yağmaladı, ve hele korku ve umutsuzluğu yüreklere saldı. Olayı yaşayan ben, bu olayı bir sonbahar acısı olarak hatırlarım, güz sancısı gibi değil.

Güz Sancısı romanını oldum olası beğenmemiştim. 1994 yılında yayınladığım eleştiride romanın milli gururu incitmemeye çalışan (aslında pohpohlayan) yaklaşımını yermiştim (Toplumsal Tarih dergisi, Nisan). Bu romana göre ülkede her şey çok çok güzelmiş! Farklı etnisiteden insanlar bir arada uyum içinde yaşıyormuş. Azınlıkların kadınları ise cinselliği hovardaca sunuyormuş ideal Türk erkeklerine. Buna aşk deniyormuş. Bu kadınların çoğu fahişeymiş. Rum madam örneğin, 'Tatavla'dan getirdiği kıvrak Rum kızların kendi ırkının mükemmel hususiyetlerini pazarlardı'. Romanda kurnaz bir Rum manav görüyoruz ve Hacı Kâmil Efendiye çılgınca vurulmuş Madam Rhea'yı. 6/7 olayları patlak verince de her azınlıktan vatandaşın yanında koruyucu melek rolünde Türkler varmış. Bu destek için minnet duyarlar azınlık üyeleri. Belki borçlu da çıkıyorlar sonunda çünkü ülkeyi terk ettiklerinde gözleri o 'güzel adamlarda' kalmıştır. İlginçtir, saldırganlar kimlerdi anlamıyoruz. Gaipten gelmişler diyesin gelir. Ne amaçları belli, ne inançları. Tek o meleklerle onlara aşık o hafif meşrep kadınlar kalıyor aklımızda sonunda, romanı okuduğunuzda.

Demek ki olayı izlemiş olan yazar yalnız bunları görmüş. Ne yıllarca körüklenmiş husumeti, ne azınlıkları yok etme planlarını ve uygulamalarını, ne önyargıları, ne olaylardan hemen öncesindeki kışkırtmaları. Ne de o gece devletin bütünüyle eksikliğini yaşamış azınlıkların

paniğini, ne de olaylardan sonra yaşanan ekonomik sıkıntılarını, güvensizliklerini. Ne de o yıllarda eleştirel bir sesin aydınlar arasında yükselmemiş olmasını. Olayı yalnız izlemekle yetinenlerin bu kadarını görmüş olmaları olayı yaşamışların sonbahar acısını katmer katmer artırıyor.

Filmde bu eksikliklerin büyük bölümü korunuyor. Feci olaylar oluyor, ama yalnız bir tek sokakta. Bütün İstanbul'u kapsayan, kiliseler ve okullar dahil her yana yayılmış geniş icraatı filmin seyircisi görmüyor. Ne de saldırganların neşe dolu yüzlerini. Kötü, küçük bir grubun marifetini izliyoruz. Siyasi boyut Kıbrıs'la sınırlı kalmış. Azınlık kadınlarının stereotipleri konusunda hayal gücü ise, romanı da aşmış: Rum fahişenin 'ırkına özgü mükemmel hususiyetlerini pazarlayan' bu kez kendi büyük annesidir. Son cümledeki Rum kelimesini Türk ile değiştirin bütün mevsimleri kapsayan bir sancının siteminin ne mene bir şey olduğunu herhalde hissedersiniz. Sanat işte öyle bir şeydir: en feci bir olayın (bir yangının örneğin) 'güzel' (ödül alan) bir fotoğrafını sergileyebilir.

Filmin melo olması, gerçekçi olmaması, yaratıcı hayal gücüne dayalı bir kurgu olması bir 'haktır'. Sanatkarın sanat eserini gerçekleri ekrana aktaran bir dokümanter gibi biçimlendirmemesi geçerli bir seçeneğidir. Ama doğal olarak bu tür yaklaşımlar seçildiğinde, eleştirmen de yaşanmış tarihi bir olayla film arasındaki uzaklığı dile getirmesi de hakka dönüşmekte. Film 6/7 Eylül olaylarını anlatmamakta, yaratıcının çok özel algılamasını ekrana getirmektedir. Örneğin, filmde sezilen bir yanda milliyetçi/ırkçı öte yanda milliyetçi karşıtı (ya da sol) güçlerin çatışması, veya yasa dışı ve devletle ilişkili karanlık bir yapılanma bir anakronizmdir. Bugünkü Türkiye'yi anımsatmaktadır. 1955 olayları sırasında bu tür bir çatışma yaşanmamıştı, bu bağlamda iyiler ve kötüler karşı karşıya gelmemişti. Böyle bir karşıtlık toplum içinde bugün vardır, ve film, 6/7 Eylül olaylarını konu olarak seçip yorumlayarak, bugünün toplumsal çatışmada dolaylı bir biçimde taraf olmaktadır.

Filme bu açıdan baktığımızda, bu sanat yapıtının olumlu yanlarını görmeye başlarız. Bugünün toplumu (sanatçısı ve seyircisiyle) genel olarak bu tür kavgaları ve dışlamaları istememektedir. Uyum, farklılığın kabulünü, çok kültürlülüğe açık toplumu özlemektedir. Güz Sancısı böyle bir özlemin parodisidir. Bir yanda, tatsız mı tatsız yabancı düşmanlığını kabul etmekte, ama öte yanda olayı olduğu gibi kabul da edememektedir. Film, geçmişin başka türlü olmuş olmasını içten içe dileyenin bir isteğidir, muradıdır. Bir 'keşke' ifadesidir. Geçmişimizin başka türlü olmasını bugün istiyor olmamız aslında eleştirel bir yaklaşım sayılabilir Geçmiş bütün eksiklikleriyle kabul edemememiz ve olayları 'güzelleştirmemiz' ise bu eleştirinin sınırlı kaldığının işaretidir.

Filmin sınırlı da olsa olumlu yanı bu noktadır. Milli tarihin kıvanç kaynağı bir efsane gibi

öğretildiği ortamda, özellikle filmin sonunda eklenen fotoğraflarla, bu yapıtın ezber bozan bir yanı var. Ancak stereotiplerin varlığı ve geçmişle hesaplaşmanın gerçekçi bir temel üzerinde yapılmamış olması ezberin tam bozulmadığının işaretidir. Film ideolojik açıdan iyi niyetlidir. Ama Samuel Johnson'a yakıştırılan 'cehenneme giden yol iyi niyet taşlarıyla döşelidir' sözü sancımıza uymakta. Gerçek bir hesaplaşmaya direnç çok karmaşık bir olaydır: olayları tanımamak, tanımak istememek, dile getirme korkusu (tepkilerden kaçınmak), kimliğimizi zedeleme duyarlılığı ve kaygısı, empati eksikliği gibi faktörler etkili olabiliyor. Sonunda tarih bir by-pass yordamıyla bir tuhaf aşk olayına dönüşebiliyor.

Kaçırılan bir fırsattı bu çalışma. Aynı kadronun yapıtı olan Salkım Hanımın Taneleri'ni (filmini, romanını değil) beğenmiştim. Güz Sancısı filmi bana çekici gelmedi. Tarih ve gerçeklik yanı bir yana, sanat yapıtı olarak da inandırıcı olmayan, mesajı belirsiz ve hatta anlamsız, senaryosu kopukluklar içeren bir yanı var. Ama çizmeden yukarı çıkmadan filmin bu yanını uzmanlarına bırakayım.

*

Herkül Millas'ın 5/1/2010 tarihli Zaman Gazetesi için yazdığı 187 No.lu yazısıdır (Gönderme tarihi: 2/1/2010)

Mazbut Rum Nasıl Olunur?

Geçenlerde Patrik Bartolomeos yurt dışında şikâyetlerini dile getirince devlet ricalinden sivil vatanperverlere birçok kimse 'Türkler çarmıha germez', 'ne diyeceksen yurt dışında değil burada söyle' türünde tepki gösterdi. Kedilere çok düşkün büyük annemizin kedilerin kuyruğunu çekiştirerek yaramazlık eden biz çocuklara 'min ta stavronete ta gatia' (yani, kedileri çarmıha germeyin) dediğini hatırladıkça 'demek' diyorum, 'biz Rumlarız, çocuk yaştan başlayarak bu çarmıh işine koyulanlar!' Her neyse, yazımın konusu başka. Ben bu olaydan gereken dersi

çıkardım ve size – ve eşantiyon İstanbullu Rumlara - iyi Rum olma konusunda birkaç öğüt vermek istiyorum. Yazının başlığı 'Rum kime, nasıl yararır?' da olabilirdi. Listem şöyle:

- Akıllı bir Rum yurt dışında Türkiye konusunda konuşmaz. Şikâyeteye benzer lafları hiçbir yerde etmemesi tabi ki en akıllı tutumdur. Aslında ne kadar az konuşursa o kadar kârdadır. İdeali tam sükûttur. Sükût altındır. Buna haddini bilmek de denir.

- Bir Rum, azınlıklar veya insan haklarıyla ilgili bir şeyleri ille de yermek istiyorsa Yunanistan'ın Batı Trakya azınlığına uyguladığı politikayı ele alabilir; onların şikâyetlerini dile getirebilir.

- Özellikle Batı Trakya TÜRK azınlığı diye vurgu yapılmalıdır. Yunan devletinin Türklerin milli kimliğini görmezlikten gelerek onlara 'Müslüman' dediğini müstehzi bir biçimde tekrarlamasında yarar vardır. İstanbullu Rumların kendilerine 'Yunan' diyemediklerini, bu ismi taşıyan dernek vb. kurmalarının söz konusu bile edilmediğini tabi ki hatırlatmamalı.

- Çifte standart yaratıcı ve (bizim için) yararlı biçimde kullanılmalı: Karşı tarafa ilkelere bağlılığı şart koşmalı, ama 'bizim' yaptıklarımıza anlayış gösterilmesi istenmelidir.

- 'Akıllı ol!' tavsiyesinin başka bir alanı tarihtir. Türkler buralara geldiklerinden beri bize hep iyi davrandılar, hepimizi asimile etmediler, yaşamamıza izin verdiler, çok hoşgörülü davrandılar biçiminde sözler söylenmelidir. Tersinden de, biz nankör Rumlar, Türklere ihanet ettik denmesinde yalnız yarar vardır.

- Rumlar ve Yunanlılar ne kadar kötülenir, Türkler ne kadar yüceltilirse Rumlar ile Türkler arasında görüş birliği ve uyum da bir o kadar sağlanır. 'Türkler olmasaydı (Batı'da) Rum kalmazdı' söylemi çok tatmin edicidir, yararlıdır, yapıcıdır, teskin edicidir. Huzurun sırrı bu tür hoş giden söylemlerdedir.

- Rumlar tarihlerini tek yönlü ve egosantrik/etnosantrik açıdan ele almamaları gerekir. Zorunlu göç, zorunlu mübadele, yirmi kura askerlik, Varlık Vergisi, 6/7 Eylül olayları, 1964 ihraçları, 'vatandaş Türkçe konuş' kampanyaları, vakıflarının yağmalanması gibi münferit bir iki olayın hatırlatılması tabi ki rahatsız edici olduğundan bunlar ulu orta konuşulmamalı, hatta bunların

iması bile edilmemeli.

- Son yıllarda bazı Türk aydınlarının bu tür tatsız geçmişi gündeme getirdikleri gözleniyor. Bu 'sözde Türklerin' yabancı güçlerle (AB, Soros gibi) işbirliği içinde oldukları konusunda kuşkular bulunduğundan akıllı olan Rumların bu kimselerden uzak durmalarında yarar vardır.

- Türk devletine karşı Rumların derinden hissettikleri minnet ve şükran duyguları her fırsatta dile getirilmeli. Tabi Yunan toplumunun ne denli kötü olduğu, Yunanistan'a yerleşen Rumlara ne kadar yakışıksız ve hele ne kadar önyargılı davrandığı da sürekli tekrarlanmalıdır. Rumların Atinalara sığındıklarına nasıl bin pişman oldukları, yeniden Türkiye'ye gelip yaşadıklarını bir daha yaşamak için nasıl can attıkları anlatılmalıdır.

- Rumlar inkârcı tutumlarına son verip, Megalo İdea doğrultusunda İstanbul'da Bizans İmparatorluğunu kurmak üzere olduklarını itiraf etmelidirler. Sonra da samimi pişmanlıklarını beyan eğleyerek bu düşüncelerinden dolayı af dilemelidirler. Yunan'ın her davranışından sorumlu olan Rumlar bunu yapmadıkça, yediden yetmiş, rahat yüzü görmeyeceklerini anlamalıdır.

- Rumların yüzyıllardan beri İstanbul'da yaşadıklarını söylemelerinin onlara bir yararı olamaz. Devirler değişmiştir; herkes evine gitmelidir. Misafir ise umduğunu değil bulduyuyla yetinmelidir. Bu doğruların ışığında mütevazı olmalı, kafa tutmamalı, olmadık taleplerde bulunmamalı, yok insan hakları, yok çok kültürlülük gibi AB kaynaklı demagojiyi bir yana bırakmalı, bulutlarda seyretmemeli, ayakları yere basmalıdır.

- Ve hele Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi yabancı güçlere sırtlarını dayayıp bu toplumu tahrik etmemelidirler.

- Rumlar bugünle ilgili şikâyetleri dile getirmenin anlamsızlığını da anlamalıdır. En başta her sorun zamanla halledilecektir. Önümüzde sonsuz vakit vardır. Sabır her derde devadır. Sürekli (örneğin, memur olamıyoruz, Halki-malki, Kafes-mafes diyerek) sitem eden bir azınlık çok rahatsız edicidir. Ülkede kanunlar vardır, hele bir Anayasa, bir de Anayasa Mahkemesi vardır ki, akan sular durur. Bu durumda mırın-kırın eden bir Rum'a tahammül, tarihin derinliklerinden gelen hoşgörün sınırlarını da zorlar. Zaten şikâyet ederek bir şey kazanamadıklarını pratik de ispat etmiştir.

- Rumlar, konumlarını beğenmeyip şikâyet ettikçe ülkenin itibarını ve vatandaşların kendilerine dönük imajlarını bozduklarını artık anlamalıdır. Çoğunluk farklı bir azınlık istiyor: sevecen, neşeli, mutlu – en azından mutlu olduğunu söyleyen – çocuklarının milli şiir yarışmalarında birincilik elde eden, Türkçeyi ana dili gibi konuşan, her durumda ‘vatan sağ olsun’ diyen, iyi rakı sofrası düzen, rebetiko çalıp etrafı eğlendiren, Beyoğlu’na kozmopolit hava verip şenlendiren bir azınlık istiyor.

- Rumlar bazı ırkçı vatandaşlarımızın hissiyatını göz önüne alarak ikide birde ‘biz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyız’, diye ısrar etmemeleri gerekir. Öyle iseler bile bunu tekrarlamaları şart değil ki! ‘Türküm doğuyum...’ antları formaliteydi.

- Parayı da ölçülü kazanmalı. Zengin bir azınlık üyesi bütün Rumların sömürücü oldukları görüşünü pekiştirir. Türkiye’de ‘yabancı’ servetin müsaderesinden yana olan ama ırkçılıktan uzak da olduğuna inanan hassas ‘sol’ bir geleneğin varlığı göz önüne alınmalıdır.

- ‘Sizi çok seviyoruz’ diyen çoğunluğu Rumlar da çok sevmelidir. Yoksa kaderlerine müstahaktırlar.

- Bu konuda en duygusal konuşmayı emekli diplomat bir politikacı yaptı. (Adını vermiyorum çünkü Rumlar kişisel çatışmalardan kaçınmalıdır!) Bir televizyon programında ‘Rumlar bizim vatandaşlarımızdır; onların sıkıntıları bizim de derdimizdir; onlar sorun yaşarken benim içim kan ağlar’ mealinde duygusal bir giriş yaptı. Ve sonra ‘ama’ dedi ve karşılıklılık ilkesi ışığında Batı Trakya Türklerinin sıkıntılarını bir bir saydı. İşte Rumlar bu mantığın mantığını anlarsa, gerçekçi olup olmadık istekleri olmazsa ve hele konumlarını (dengeleri sağlayan rehineler olduklarını) idrak ederse rahat da ederler. İşte, iyi Rum böyle olunur.

*